

CONFERENCE ON FRONTIERS OF SCIENCE AND ENGINEERING QATAR

NODIRABEGIM HAYOTI VA IJODINING O'ZIIGA XOS XUSUSIYATLARI

Muradullayeva Dilorom Azim qizi

Tashkent State Transport University, Tashkent, Uzbekistan

dilorommuradullayeva357@gmail.com

Annotatsiya

Ushbu maqolada XIX asr o'zbek mumtoz adabiyotining yirik vakilasi Mohlaroyim Nodirabegimning hayoti va ijodiy merosi tahlil qilinadi. Shoiraning adabiy shakllanishida Qo'qon adabiy muhitining o'rni, ijodining asosiy mavzu va g'oyaviy yo'nalishlari hamda badiiy xususiyatlari yoritiladi. Nodira she'riyatida muhabbat, hijron, vafo, sadoqat, insoniylik va ma'rifat kabi mavzularning ifodalanishi tahlil etiladi. Shuningdek, shoira ijodida ayol ruhiyati va ichki kechinmalarining poetik talqini, o'zbek va fors-tojik tillarida ijod qilgani hamda mumtoz she'riyat an'alarini davom ettirgani haqida fikr yuritiladi. Tadqiqot natijasida Nodira ijodining o'zbek mumtoz adabiyoti taraqqiyotidagi o'ziga xos o'rni ko'rsatib beriladi.

Kalit so'zlar: Nodira, Nodirabegim, Mohlaroyim, Komila, Maknuna, Qo'qon adabiy muhiti, mumtoz adabiyot, g'azal, muhabbat, hijron, vafo, sadoqat, ma'rifat.

Аннотация

В статье анализируются жизнь и литературное наследие Мохларойим Нодир, одной из выдающихся представительниц узбекской классической литературы XIX века. Рассматриваются роль кокандской литературной среды в формировании творчества поэтессы, основные темы и идейные направления её произведений, а также особенности художественного мастерства. Особое внимание уделяется темам любви, разлуки, верности, преданности, гуманизма и просвещения в поэзии Нодир. Также рассматривается поэтическое изображение женского внутреннего мира, двуязычное творчество поэтессы на узбекском и персидско-таджикском языках и продолжение традиций классической литературы. В результате определяется своеобразное место творчества Нодир в развитии узбекской классической литературы.

CONFERENCE ON FRONTIERS OF SCIENCE AND ENGINEERING • QATAR •

Ключевые слова: Нодира, Нодирабегим, Мохларойим, Комила, Макнуна, кокандская литературная среда, классическая литература, газель, любовь, разлука, верность, преданность, просвещение.

Abstract

This article examines the life and literary heritage of Mohlaroyim Nodira, one of the prominent representatives of nineteenth-century Uzbek classical literature. It discusses the role of the Kokand literary environment in the formation of her creative identity, the main themes and ideological directions of her poetry, and the distinctive features of her artistic style. Particular attention is paid to the themes of love, separation, fidelity, devotion, humanism, and enlightenment. The article also explores the poetic representation of women's inner experiences, Nodira's bilingual literary activity in Uzbek and Persian-Tajik, and her continuation of classical literary traditions. The study highlights the distinctive position of Nodira's literary heritage in the development of Uzbek classical literature.

Keywords: Nodira, Nodirabegim, Mohlaroyim, Komila, Maknuna, Kokand literary environment, classical literature, ghazal, love, separation, fidelity, devotion, enlightenment.

KIRISH

O'zbek mumtoz adabiyoti tarixida XIX asr alohida o'rin tutadi. Bu davrda Qo'qon adabiy muhiti shakllanib, ko'plab shoir va ijodkorlarning samarali faoliyati uchun imkoniyat yaratildi. Mazkur adabiy muhitda erkak shoirlar bilan bir qatorda ayol ijodkorlar ham faol qatnashgani e'tiborga molikdir. Ana shunday ijodkorlardan biri Mohlaroyim Nodirabegimdir.

Nodira o'zining sermazmun lirik merosi, badiiy mahorati va adabiy jarayondagi faol ishtiroki bilan o'zbek mumtoz adabiyoti tarixida muhim mavqega ega. U 1792-yilda Andijonda tug'ilgan. Keyinchalik Qo'qon xoni Umarxon bilan turmush qurgan. Umarxon "Amiriy" taxallusi bilan ijod qilgan bo'lib, Qo'qon adabiy muhitining rivojida muhim rol o'ynagan.

Nodiraning ijodiy shakllanishida ana shu adabiy muhitning ta'siri katta bo'lgan. Shoira o'zbek tilida "Nodira" va "Komila", fors-tojik tilida esa "Maknuna" taxalluslari bilan ijod qilgan. Bu holat uning mumtoz adabiyot an'alarini chuqur egallagan zullisonayn ijodkor ekanini ko'rsatadi.

CONFERENCE ON FRONTIERS OF SCIENCE AND ENGINEERING QATAR

Maqolaning asosiy maqsadi Nodirabegim hayoti va ijodining o'ziga xos xususiyatlarini yoritish, uning she'riyatidagi yetakchi mavzularni aniqlash hamda XIX asr o'zbek mumtoz adabiyotidagi o'rnini ko'rsatishdan iborat.

NODIRABEGIMNING HAYOTI VA IJODIY SHAKLLANISHI

Mohlaroyim 1792-yilda Andijonda tug'ilgan. U yoshligidan ilm-fan va adabiyotga qiziqqan hamda o'z davrining bilimli ayollaridan biri sifatida shakllangan. Uning hayoti XIX asr boshlaridagi Qo'qon xonligi siyosiy, ijtimoiy va madaniy hayoti bilan chambarchas bog'liq.

Nodiraning Umarxon bilan turmush qurishi uning ijodiy faoliyatida muhim bosqich bo'ldi. Umarxon saroyi atrofida shoirlar, olimlar, xattotlar va san'atkorlar jamlangan edi. Natijada Qo'qonda o'ziga xos adabiy muhit yuzaga kelgan. Nodira ham ushbu muhitdan samarali foydalangan va o'zining ijodiy salohiyatini rivojlantirgan.

1822-yilda Umarxon vafotidan keyin Nodiraning ijtimoiy va madaniy faoliyati yanada kuchaydi. U adabiyot va san'at ahliga e'tibor bergan, ijodkorlarni qo'llab-quvvatlagan. Shu sababli Nodira siymosini faqat shoira sifatida emas, balki o'z davrining madaniy hayotida faol qatnashgan tarixiy shaxs sifatida ham baholash mumkin.

Nodiraning hayoti 1842-yilda fojiali yakun topgan. Shunga qaramay, uning ijodiy merosi saqlanib qolgan va keyingi avlodlar tomonidan o'rganib kelinmoqda.

NODIRA IJODINING MAVZU VA G'OYAVIY XUSUSIYATLARI
Nodira ijodining asosiy qismini lirik asarlar tashkil etadi. Uning she'rlarida inson qalbidagi turli ruhiy holatlar, muhabbat va hijron, umid va iztirob, vafo va sadoqat kabi tuyg'ular badiiy ifodasini topgan.

Shoira lirikasida muhabbat mavzusi yetakchi o'rinlardan birini egallaydi. Biroq Nodira she'riyatidagi muhabbatni faqat shaxsiy kechinma sifatida tushunish yetarli emas. Mumtoz adabiyot an'alariga ko'ra, ishq insonning ma'naviy kamoloti bilan bog'liq tushuncha sifatida ham namoyon bo'ladi. Shu sababli uning she'rlarida ishq orqali sabr, sadoqat va ruhiy poklanish g'oyalari ifodalanadi.

Hijron va ayriliq mavzulari ham Nodira lirikasining muhim qatlamini tashkil etadi. Shoira ayriliq holatini inson qalbining murakkab ruhiy kechinmalarini ochib beruvchi vosita sifatida tasvirlaydi. Sog'inch, kutish, umid va iztirob bir-biri bilan uyg'unlashib, lirik qahramonning ichki dunyosini ochishga xizmat qiladi.

CONFERENCE ON FRONTIERS OF SCIENCE AND ENGINEERING QATAR

Nodira ijodida vafo va sadoqat masalalari ham alohida ahamiyatga ega. Shoir insonning ma'naviy qadrini uning axloqiy fazilatlari bilan bog'laydi. Mehr-oqibat, vafodorlik, sabr va insoniylik kabi tushunchalar uning she'riyatida ijobiy ma'naviy qadriyat sifatida talqin qilinadi.

Shuningdek, Nodira ijodida ma'rifat va ma'naviy kamolot masalalariga ham e'tibor beriladi. Shu jihatdan uning she'riyati faqat ishqiy kechinmalar ifodasi emas, balki axloqiy-estetik qarashlarni ham mujassamlashtirgan adabiy meros sifatida namoyon bo'ladi.

NODIRA IJODIDA AYOL RUHIYATI TASVIRI

Nodira ijodining o'ziga xos jihatlaridan biri ayol qalbining nozik kechinmalarini badiiy ifodalashidir. Shoir muhabbat, sog'inch, ayriliq, umid, iztirob va sadoqat kabi holatlarni ayol lirik qahramonining ruhiy dunyosi orqali tasvirlaydi.

Mumtoz she'riyatda ishq va hijron mavzulari an'anaviy mavzular bo'lsa-da, Nodira ularni o'ziga xos ruhiy talqin bilan boyitadi. Uning she'rlarida lirik qahramonning ichki kechinmalari bevosita va samimiy ohangda namoyon bo'ladi.

Nodira lirikasidagi ayol obrazi faqat muhabbat izhor qiluvchi shaxs sifatida emas, balki o'zining ruhiy olami, orzu-umidlari, iztiroblari va ma'naviy qarashlariga ega bo'lgan inson sifatida gavdalanadi. Shu jihat shoiraning ijodini o'zbek adabiyotida ayol ruhiyatining badiiy ifodasi nuqtayi nazaridan ham muhim qiladi.

Bunda Nodira ijodidagi lirik "men"ni to'liq ravishda shoiraning real hayoti bilan aynanlashtirishdan ko'ra, uni poetik obraz sifatida tahlil qilish ilmiy jihatdan maqsadga muvofiqdir. Chunki mumtoz lirika an'analarda shaxsiy kechinma ko'pincha umumlashma badiiy mazmun darajasiga ko'tariladi.

NODIRANING ZULLISONAYN IJODKOR SIFATIDAGI O'RNI

Nodira ijodining muhim xususiyatlaridan biri uning o'zbek va fors-tojik tillarida ijod qilganidir. O'zbek tilidagi she'rlarida "Nodira" va "Komila", fors-tojik tilidagi asarlarida esa "Maknuna" taxalluslarini qo'llagan.

Shoiraning ikki tilda ijod qilishi uning adabiy bilimlari va poetik imkoniyatlari keng bo'lganini ko'rsatadi. Shu bilan birga, bu holat XIX asr Qo'qon adabiy muhitida turkiy va forsiy adabiy an'analarning o'zaro aloqada bo'lganini ham ko'rsatadi.

Nodira mumtoz she'riyatning g'azal, muxammas, musaddas kabi janrlarida ijod qilgan. Uning poetik dunyosida an'anaviy obrazlar — yor, oshiq, bulbul, gul, sham',

CONFERENCE ON FRONTIERS OF SCIENCE AND ENGINEERING • QATAR •

parvona kabi timsollar muhim o‘rin tutadi. Shoir ushbu an‘anaviy obrazlardan foydalanib, insonning ichki ruhiy holatini ifodalashga erishadi.

Nodira ijodida Alisher Navoiy, Fuzuliy va boshqa mumtoz shoirlarning adabiy an‘analari davom ettirilgan. Biroq u mavjud an‘analarni aynan takrorlamasdan, ularga o‘zining individual ruhiy-estetik qarashlarini singdirgan.

NODIRANING QO‘QON ADABIY MUHITIDAGI O‘RNI

XIX asr Qo‘qon adabiy muhiti o‘zbek mumtoz adabiyoti taraqqiyotida muhim o‘rin egallaydi. Bu muhitda Umarxon, Nodira, Uvaysiy, Mahzuna va boshqa ijodkorlarning faoliyati adabiy jarayonning rivojlanishiga xizmat qilgan.

Nodiraning ushbu muhitdagi faoliyati ikki jihatdan ahamiyatlidir. Birinchidan, u iste‘dodli shoir sifatida o‘zining badiiy merosini yaratdi. Ikkinchidan, u shoir va olimlarni qo‘llab-quvvatlab, adabiy-madaniy jarayonning rivojlanishiga hissa qo‘shdi.

Nodira atrofida shakllangan ijodiy muhit ayol ijodkorlarning ham adabiy hayotda faol ishtirok etishiga imkon yaratgan. Shu jihatdan uning faoliyati Qo‘qon adabiy muhitining muhim tarkibiy qismi sifatida baholanadi.

XULOSA

Mohlaroyim Nodirabegim XIX asr o‘zbek mumtoz adabiyotining yirik vakillaridan biri bo‘lib, o‘zining mazmunli va badiiy jihatdan yetuk she‘rlari bilan adabiyotimiz taraqqiyotiga munosib hissa qo‘shgan.

Nodira ijodining o‘ziga xosligi, avvalo, inson ruhiyati va ichki kechinmalarining samimiy tasvirida namoyon bo‘ladi. Uning she‘riyatida muhabbat, hijron, vafo, sadoqat, insoniylik va ma‘rifat kabi mavzular o‘zaro uyg‘unlashgan. Shoir mumtoz adabiyot an‘analariga tayangan holda, ularga o‘zining individual poetik qarashlarini olib kirgan.

Nodiraning ikki tilda ijod qilgani uning zullisonayn ijodkor sifatidagi mavqeyini belgilaydi. Shuningdek, uning Qo‘qon adabiy muhitidagi faoliyati XIX asr o‘zbek adabiy jarayonining rivojlanishida muhim ahamiyatga ega.

Nodira ijodida ayol qalbining nozik kechinmalari, ruhiy iztiroblari va ma‘naviy izlanishlarining badiiy ifodasi alohida e‘tiborga loyiq. Shu jihatdan uning adabiy merosi nafaqat mumtoz adabiyot tarixini, balki o‘zbek she‘riyatida ayol obrazining shakllanishi va taraqqiyotini o‘rganishda ham muhim manba hisoblanadi.

CONFERENCE ON FRONTIERS OF SCIENCE AND ENGINEERING QATAR

Demak, Nodirabegim ijodi o'zining mavzu ko'lami, badiiy mahorati, zullisonayn xususiyati va inson ruhiyatini tasvirlash imkoniyatlari bilan XIX asr o'zbek mumtoz adabiyotining muhim hodisalaridan biridir.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR

1. Nodira. Devon. – Toshkent: Fan, 1963.
2. Qayumov A. Qo'qon adabiy muhiti. – Toshkent: Fan, 1961.
3. O'zbek adabiyoti tarixi. 5 jildlik. – Toshkent: Fan.
4. O'zbekiston Milliy ensiklopediyasi. "Nodira" maqolasi.
5. Nodira. Ey sarvi ravon. – Toshkent, 1992.
6. Nodira. Devon. – Toshkent, 2002.
7. O'zbek mumtoz adabiyoti namunalari. – Toshkent.
8. Qo'qon adabiy muhiti ijodkorlari antologiyasi. – Toshkent.
9. Ziyouz. Nodira (1792–1842). – Toshkent.
10. O'zbek mumtoz adabiyoti bo'yicha darslik va o'quv qo'llanmalar.